

Företagsförmögenhet

Av jur kand Staffan Seth

Erik Haglund presenterar i efterföljande artikel i detta nummer hur de nya värderingsreglerna skall tillämpas. I denna genomgång skall därför endast gränsdragningsproblemen mellan företagsförmögenhet och privatförmögenhet belysas.

Reglerna om värdering av arbetande kapital i företag tillkom 1977 då det blev allt mer uppenbar att kapitalskatterna ställde orimliga räntabilitetskrav på företag. I ett företag med värde på 1 miljon kronor krävdes det tidigare en räntabilitet om mellan 30 och 40 procent för att kapitalskatterna skulle kunna betalas. Även för företag med mindre förmögenhetsvärde blev räntabilitetskravet alltför stort. De negativa effekterna slog igenom såväl i förmögenhetsskattesynpunkt som arvs- och gåvoskattesynpunkt. Detta medförde att många valde försäljningsalternativet i stället för att låta företaget gå vidare i släkten genom en generationsväxling. Inte heller detta var en önskvärd effekt och för att skapa en balans mellan skatteeffekterna vid fortsatt drift av ett företag och effekten vid avyttring genomfördes skattelättnaderna på förmögenhetssidan.

Reglerna har gällt i arvs- och gåvoskattefall under 1978 och i förmögenhetsbeskattning från och med 1979 års taxering. De rena värderingsreglerna kommer inte att vålla några större problem. Som framgår av RSV Dt 1978:15 beträffande aktievärdering skall inventarier i princip upptas till bokförda värdet. Endast i de fall en betydande dold reserv finns skall bokförda värdet frångås. Detta gäller t ex då inventarier anskaffats med hjälp av fondmedel och därefter omedelbart avskrivits. Inventarierna skall under inga omständigheter behöva tas upp till saluvärdet utan en rätt till skälig avskrivning om minst 10 procent per år föreligger alltid. Det bör observeras att det även i bouppteckningssammanhang är de bokförda värdena som skall ligga till grund för värderingen.

Lager skall värderas som helhet utan pålägg för beräknad handelsvinst men med avdrag för inkurans och prisfallsrisk. För djurlager gäller att de skall värderas utan inkuransavdrag men väl med avdrag för prisfallsrisk med 15 procent. Fastighet skall tas upp till lägst taxeringsvärdet. En effekt av de nya reglerna är att skogskontomedel får en fördelaktig behandling eftersom dessa

skall tas upp till halva värdet enligt gängse regler och de därefter skall reduceras till 30 procent. I den mån spärregeln inte slår igenom skall följaktligen endast 15 procent av skogskontomedlen redovisas som tillgång.

För dem som tillämpar brutet räkenskapsår gäller att bokslutet skall ligga till grund för förmögenhetsvärdering. Korrigeringar för insättningar och uttag i företaget skall följaktligen göras efter det att reduktionen gjorts. Detta framgår av uppställningen på K 4-blanketten. Följden härav är att korrigeringen så att säga slår igenom med 100 procent och att ett uttag ur rörelsen under perioden mellan bokslutsdagen och 31 december sänker förmögenheten med hela det uttagna beloppet samtidigt som det återfinns med 30 procent i företagsförmögenheten. Det gäller m a o att göra insättningen före bokslutsdagen och uttag därefter.

Gränsdragningsfrågor

Reglerna gäller som nämnts endast företagsförmögenhet och gränsdragningen mellan företagsförmögenhet och privatförmögenhet måste därför ägnas stor omsorg eftersom värdet av den behållna förmögenheten i hög grad påverkas av om tillgångarna redovisas som företagsförmögenhet eller privatförmögenhet.

Begreppet företagsförmögenhet uppenbarade sig första gången i proposition 1970:71 i vilken provisoriska lättnader beträffande kapitalbeskattning av förmögenhet vid familjeföretag presenterades. Därefter har uttrycket återkommit i samband med införande av särskilda värderingsregler vid gåvobeskattning 1974 och i småföretagarpropositionen 1977/78:40.

I 1970 års proposition anför Sträng bland annat: "Bedrivs företaget i annan form än aktiebolag bör förmögenhetsvärdet beräknas till det nettovärde som framgår av självdeklarationens förmögenhetssammanställning och som utgör skillnaden mellan de tillgångar och skulder som skall medtagas vid förmögenhetsberäkning. Detta bör gälla även när företaget bedriver jordbruk eller skogsbruk. I fråga om skogsbruk bör bland företagets tillgångar givetvis medtas även sådana medel som insatts på skogskontot. Vad särskilt skulderna angår kan naturligen uppkomma svårigheter att göra en riktig fördelning mellan de skulder som är hänförliga till företaget och dem som kan vara hänförliga till den skattskyldiges förmögenhet av annat slag eller till hans personliga skulder."

I proposition 1974:185 yttrar Sträng: "Vilka tillgångar och skulder som skall anses ingå vid förmögenhetsberäkningen av en förvärvskälla kan i det enskilda fallet vara vanskligt att avgöra. — Svårigheterna uppkommer främst vid verksamheter som drivs i form av enskild firma. Någon exakt beskrivning av gränserna för en enskild rörelse eller ett jordbruk kan inte lämnas, eftersom förvärvskällan civilrättsligt sett inte är någon självständig förvaltningsen-

het. Viss ledning bör emellertid kunna hämtas från bokföringen. För flertalet av de verksamheter som det här gäller föreligger bokföringsskyldighet. För att skattelättnader skall kunna medges bör gåvan omfatta alla de tillgångar och skulder som normalt hör till förvärvskällan och som har ett direkt samband med denna. Lantbrukarnas insatser i ekonomiska föreningar torde inta en mellanställning härvidlag med hänsyn till medlemskapets personliga karaktär. Att en givare behåller värdet av sådana insatser bör då inte heller utesluta skattelättnader. Skattelättnader skall däremot naturligtvis inte medges vid gåva av enstaka rörelsetillgångar”.

I småföretagarpropositionen anför Mundebo: ”De föreslagna lättnaderna avser bara förmögenhet som har nedlagts i rörelse, jordbruk, skogsbruk. För annan förmögenhet skall kapitalskatt naturligtvis betalas efter vanliga regler. Drivs verksamheten i bolagsform måste man avgränsa bolagets tillgångar och skulder från aktieägarens privata förmögenhet. Om bolaget vid sidan av rörelse, jordbruk eller skogsbruk har annan förvärvskälla t ex hyresfastighet blir det också nödvändigt att vid värderingen av aktierna i bolaget avgöra hur bolagsförmögenheten fördelar sig på de olika förvärvskällorna. Om rörelse, jordbruk eller skogsbruk drivs i direktägd form måste man på motsvarande sätt dra gränsen mellan vad som hör till verksamheten och vad som är företagarens privata förmögenhet eller ingår i förvärvskälla som inte omfattas av skattelättnaderna. Jag är medveten om att det i det enskilda fallet kan vara svårt att göra dessa gränsdragningar. Problemen föreligger redan i dag men gränsdragningarna får givetvis större betydelse när skattelättnaderna för vissa tillgångsslag utvidgas. Det är därför viktigt att man i taxeringsarbetet ägnar uppmärksamhet åt dessa frågor.”

Det framgår tämligen klart av dessa citat att det inte går att dra några absoluta slutsatser beträffande gränsdragningen. Tyvärr har Mundebos konstaterande att ”det är därför viktigt att man i taxeringsarbetet ägnar uppmärksamhet åt dessa frågor” inte avsatt några mer påtagliga spår i RSV:s anvisningar.

Flertalet tillgångsslag är klart hänförliga till antingen företagsförmögenheten eller privatförmögenheten. De självklara fallen lämnas därhän i den fortsatta genomgången. Att lager och inventarier hör till företagsförmögenheten är naturligtvis lika självklart som att börsnoterade aktier och segelbåtar och liknande hör till privatförmögenheten i fåmansföretag. Problem uppkommer framför allt beträffande bankmedel och liknande tillgångar.

Fastighet

Det som är taxerat som jordbruksfastighet utgör alltid företagsförmögenhet. Beträffande annan fastighet kan gränsdragningsproblem däremot uppstå.

Annan fastighet utgör företagsförmögenhet om den används i ägarens rörelse. Fastigheten kan därvid uppdelas i privatförmögenhet och företagsförmögenhet vilket gäller t ex lanthandlaren som bor på övervåningen och driver affär i bottenvåningen. Annan fastighet som är uthyrd kan emellertid aldrig utgöra företagsförmögenhet även om den är uthyrd för rörelseändamål.

Annan fastighet kan följaktligen vålla en del bekymmer. Sålunda kan ”annan fastighet” inte tillhöra förvärvskällan jordbruksfastighet. Om det på ett jordbruk finns en taxeringsenhet ”annan fastighet” lär denna ingå i privatförmögenheten. För att den skall tillhöra företagsförmögenheten måste det drivas särskild rörelse där.

Det bör också observeras att fastighetsinventarier ingår i taxeringsvärdet och att de inte skall redovisas tillsammans med övriga inventarier. Det påverkar därför inte direkt företagsförmögenheten.

Banktillgodohavanden

Banktillgodohavanden kommer utan tvekan att vara det tillgångsslag som kommer att vålla de största tolkningsproblemen. Tillgångarna kan vara såväl företagsförmögenhet som privatförmögenhet. Ur såväl arvs- och gåvoskattesynpunkt som förmögenhetsskattesynpunkt är det alltid fördelaktigt att så stor del som möjligt hör till företagsförmögenheten. Som framgått av ovanstående citat från förarbetena är det pengarnas användning som avgör till vilken förvärvskälla de skall hänföras. Pengar som är nedlagda och används i rörelsen utgör företagsförmögenhet. Enkelt uttryckt kan man säga att om företagets kapital blivit så stort att hela kapitalet inte längre behövs i företaget övergår den överskjutande delen till att bli privatförmögenhet. Det går inte att hitta några schabloner för att avgöra i vilka fall bankmedlen skall vara privatförmögenhet resp företagsförmögenhet. Olika branscher kräver olika mycket kapital på samma sätt som olika företagsledare driver företagen på varierande sätt. En del vill ha hög självfinansiering medan andra inte kan åstadkomma detta. Likaså är det stora skillnader mellan kapitalströmmarna i t ex ett jordbruk och en mindre verkstadsrörelse. Allt detta påverkar gränsdragningen.

I RSV:s Handledning för rörelse och jordbruksbeskattning sid 220 försöker man sig på en schablonregel. Där anförs ”om företagets likvida medel är onormalt stora och dessa väsentligt överstiger de kortfristiga skulderna bör även viss del av dessa medel anses utgöra sk rörelsefrämmande tillgång, om inte medlen behövs med hänsyn till bolagets fortsatta verksamhet. Vidare bör enbart den omständigheten att bolagets likvida medel tillfälligtvis är onormalt stora till följd av t ex avyttring av anläggningstillgångar inte heller föranleda att dessa medel anses som rörelsefrämmande”.

Om man med kortfristiga skulder förstår de skulder som skall betalas under

ett år ger denna grova schablon i normalfallet ett tillfredsställande utfall. Man måste emellertid observera att den inte går att tillämpa på t ex en jordbruksfastighet där ägaren bygger upp ett eget kapital för att investera i en ny byggnad. I sådana fall kan de likvida medlen vida överstiga de kortfristiga skulderna. Det har visat sig att åsikterna ofta går vitt isär i bouppteckningssammanhang om hur stora banktillgodohavanden som är att betrakta som företagsförmögenhet. I de fall utredning förebragts om hur rörelserna eller jordbruket drivits och dessa utredningar förklarat de stora likvida tillgångarna har de i allmänhet accepterats av inskrivningsmyndigheterna.

Ett sätt som heller inte är exakt men som ger god hjälp vid uppdelningen av bankräkningar är att ta uppsägningstiden som utgångspunkt. De bankräkningar som har lång uppsägningstid, 12 månader, och på vilka det egentligen inte förekommer någon omsättning annat än viss insättning av nytt kapital lär primärt höra till privatförmögenheten. Endast om den skattskyldige kan påvisa speciella omständigheter som talar för motsatsen bör sådant kapital kunna accepteras som företagsförmögenhet. Om det å andra sidan gäller banktillgodohavanden med kort uppsägningstid och relativt stor omsättning bör man kunna utgå ifrån att de tillhör företagsförmögenheten. Förhållandet bör helt naturligt vara detsamma när det gäller post- och bankgirokonton.

Medlemsinsatser

Medlemsinsatser i ekonomiska föreningar kan vara såväl företags- som privatförmögenhet. En aktiv jordbrukare som är medlem i en eller flera producentkooperativa föreningar är medlem på grund av verksamheten. Han har betalt in insatsen för att trygga avsättningen från jordbruket och det är därför helt naturligt att en sådan insats skall höra till företagsförmögenheten. I de fall lantbrukaren avvecklat jordbruket men av en eller annan anledning kvarstår som medlem i föreningen lär medlemsinsatsen övergå till att bli privatförmögenhet.

Det förekommer också att medlemmarna lånar pengar till föreningarna. Det finns en mängd olika typer av lån. Alla har dock det gemensamt att de normalt ges för att stärka banden mellan jordbruket och föreningen och för att trygga avsättningen från jordbruksföretaget till föreningarna.

I ett nyligen avgjort förhandsbesked prövades denna fråga. I samband med Skåneskogs ekonomiska förenings konkurs uppstod frågan om medlemmarna skulle ha rätt att vid taxering åtnjuta avdrag för förlorade medlemsinsatser och lämnade lån. Riksskatteverkets nämnd för rättsärenden meddelade i förhandsbesked att sådan avdragsrätt föreligger och detta i sin tur måste medföra att dessa lån är att betrakta som företagsförmögenhet.

Aktier och obligationer

Normalt hör aktier och obligationer till privatförmögenhet. Det bör dock observeras att det bland dessa tillgångar finns sådana som hör till företagsförmögenheten. Den jordbrukare eller rörelseidkare som har aktier i ett elaktiebolag som levererar ström till gården lär kunna betrakta sådana aktier som företagsförmögenhet. Detsamma bör självfallet gälla med aktier som till sin natur är att betrakta som organisationsaktier.

Skulder

Vid redovisning av skulder har den skattskyldige ett precis motsatt intresse mot vad han har vid redovisning av tillgångar. De skulder som kan redovisas som privatskulder slår ju att säga igenom med 100 procent vid förmögenhetsredovisningen. De däremot som tillhör företagsförmögenheten reducerar tillgångarna endast med 30 procent. Beträffande skulderna gäller samma princip som beträffande tillgångarna. De skall hänföras till den förvärvskälla i vilken de är nedlagda.

Om t ex en villafastighet belånas och pengarna används till anskaffande av inventarier i rörelsen är skulden nedlagd i rörelsen och den skall redovisas som en företagsskuld. Motsatt gäller att om en rörelse eller jordbruksfastighet belånas och pengarna används till köp av en segelbåt är skulden en privatskuld.

Privata skatteskulder är även att betrakta som privatskuld.

En speciell skuldform utgörs av avskrivningslånen. Dessa behandlas sedan 1974 som statsbidrag ur inkomstskattesynpunkt. Avskrivningslån beviljade dessförinnan behandlas som statsbidrag i och med att de avskrivs och inte i samband med beviljandet.

Oavsett om lånen är beviljade före eller efter 1974 måste de anses tillhöra företagsförmögenheten. Vid beräkning av behållen förmögenhet skall vid förmögenhetstaxeringen hänsyn tas till den del av avskrivningslånen som kvarstår.

I arvs- och gåvoskattesammanhang är det däremot osäkert om det går att räkna avskrivningslån som skuld. Hovrätten för övre Norrland har underkänt ett sådant lån vid bestämmande av gåvoskatt. Målet ligger nu i Högsta Domstolen och först när det är avgjort går det att säga vad som gäller i denna del.

Avslutning

Av ovanstående något rapsodiska genomgång av tillgångsslagen framgår att dessa regler är långtifrån entydiga och lätthanterliga. Förhoppningsvis kommer reglerna att tillämpas individuellt och utan schabloniseringar även

om detta kommer att ge såväl skattskyldiga som myndigheter omfattande merarbete. Viktigt är dock att man har förståelse för de individuella olikheterna.

En annan del av dessa regler som komplicerar användandet är spärregeln. Denna ger märkliga och oönskade olikheter mellan skilda företagsformer. Då den dessutom är tämligen enkel att kringgå bör den analyseras närmare. Jag håller för närvarande på med en enkät beträffande utfallet därav och har för avsikt att återkomma i ett senare nummer.